

Universiteit Leiden

Cartoneros en consumenten

Het verschil in status tussen afvalverwerkers uit twee verschillende samenlevingen onder de loep genomen

Afb.1 Cartoneros in Argentinië, Bron: Faber 2012

Afb. 2 Consumenten in Zweden, Bron: Sweden.se 2015

Bachelorscriptie 2015-2016

Judith Antonides

S1165712

Dr. Igor Boog

Culturele Antropologie & Ontwikkelingssociologie

Universiteit Leiden

April 2016

Aantal woorden (excl. verwijzingen): 12.109

Inhoudsopgave

1. Inleiding

- 1.1 Hoofdvraag
- 1.2 Persoonlijke interesse
- 1.3 Eerder antropologisch onderzoek afvalverwerkers
- 1.4 Wetenschappelijke relevantie
- 1.5 Maatschappelijke relevantie

2. Theoretisch kader

- 2.0 Inleiding
- 2.1 Afval
 - 2.1.1 Eerste definities en kenmerken
 - 2.1.2 Het begrip afval nader beschouwd
 - 2.1.3 Afval als symbool versus afval als materiaal
- 2.2 Afvalwerk
 - 2.2.0 Inleiding
 - 2.2.1 Werk
 - 2.2.2 Afvalwerk
 - 2.2.3 Recycling
- 2.3 Afvalverwerkers
 - 2.3.0 Inleiding
 - 2.3.1 Informele afvalverwerkers
 - 2.3.2 Consumenten
 - 2.3.3 Motivaties
- 2.4 Status
 - 2.4.0 Inleiding
 - 2.4.1 Status, identiteit en representatie
 - 2.4.2 Status in de context van afvalverwerkers en afval
- 2.5 Inleiding op de casussen Argentinië en Zweden

3. Afvalwerk in Argentinië en Zweden: organisatie

- 3.0 Inleiding
- 3.1 Informele recycling in Argentinië
 - 3.1.1 Voorgeschiedenis
 - 3.1.2 Huidige situatie
 - 3.1.3 Handelingen informele recycling
- 3.2 Huishoudelijke recycling in Zweden
 - 3.2.1 Duurzame ontwikkeling
 - 3.2.2 Handelingen huishoudelijke recycling

4. Afvalverwerkers in Argentinië en Zweden: kenmerken en motivaties

- 4.0 Inleiding
- 4.1 Kenmerken afvalverwerkers
 - 4.1.1 Argentijnse *cartoneros* als informele recyclers
 - 4.1.2 Zweedse consumenten als huishoudelijke recyclers
- 4.2 Motivaties
 - 4.2.1 Economische motivatie
 - 4.2.2 Morele motivatie
 - 4.2.3 Extra voordelen

5. Afvalverwerkers in Argentinië en Zweden: status en kijk op afval

5.0 Inleiding

5.1 Status

5.1.1 Argentijnse afvalverwerkers: lage status?

5.1.2 Zweedse afvalverwerkers: hoge status

5.2 Kijk op afval

5.2.1 Argentinië: afval als symbool

5.2.2 Zweden: afval als materiaal

6. Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

6.2 Discussie en verder onderzoek

7. Literatuurlijst

1. Inleiding

'In their eyes, we are the dirty ones. It's not like that.' - (Parizeau 2015: 164).

'It feels like I'm contributing by pulling my straw to the ant hill and helping the environment' - (Skill 2008: 238)

Deze bovengenoemde citaten zijn uitspraken die twee afvalverwerkers uit verschillende samenlevingen gedaan hebben en die bovendien te maken hebben met hun status in de samenleving. De eerste uitspraak is afkomstig van een vertegenwoordiger van de groep *cartoneros* in Argentinië en de andere uitspraak is gedaan door een vertegenwoordiger van de groep consumenten in Zweden. Zowel de *cartoneros* als de Zweedse consumenten zijn voorbeelden van groepen afvalverwerkers omdat beiden op een specifieke manier doen aan de verwerking van afval. Eén van de manieren om afval te verwerken is recycling. Recycling wordt in het algemeen gedefinieerd als het proces waarbij afgedankt afval wordt omgezet in nieuwe materialen en objecten (Alexander & Reno 2012: 1), maar komt in verschillende vormen voor. Zo doen de Argentijnse *cartoneros*, of ook wel de *cartonera* beweging genoemd (Faulk 2012: 154), aan informele afvalrecycling in de hoofdstad van Argentinië: Buenos Aires. De naam *cartoneros* is afgeleid van het Spaanse woord voor karton: *cartón*. Karton was oorspronkelijk het materiaal is dat de *cartoneros* er het meest verzamelden (Whitson 2011: 1404). De Zweedse consumenten, of huishoudens, doen daarnaast aan huishoudelijke recycling.

1.1 Hoofdvraag

Zoals naar voren zal komen hebben beide groepen afvalverwerkers een andere status in de samenleving. De hoofdvraag in de scriptie luidt dan ook als volgt:

“Waarom is de status van afvalverwerkers in de ene samenleving anders dan in de andere samenleving?”

Om tot een antwoord op deze centrale vraag te komen, zullen eerst de centrale concepten aan de hand van (antropologische) theorieën besproken worden in hoofdstuk 2: het theoretisch kader. In de scriptie staan de volgende concepten centraal: 2.1 afval, 2.2 afvalwerk, 2.3 afvalverwerkers en 2.4 status. In het theoretisch kader worden bij de verschillende concepten aspecten of variabelen besproken die mogelijk van invloed zijn op de status van afvalverwerkers, namelijk de organisatie van het afvalwerk, de kenmerken en motivaties van afvalverwerkers, de manier waarop een status vorm krijgt en de invloed van de specifieke kijk op afval hierbij. Deze

aspecten worden in hoofdstuk 3 t/m 5 geanalyseerd aan de hand van de casussen in Argentinië en Zweden. Tot slot zal in hoofdstuk 6, op basis van deze analyse, een verklaring worden gegeven waarom de status van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen onderling verschilt.

1.2 Persoonlijke interesse

Mijn persoonlijke interesse in afval -en nog belangrijker- de mensen die het afval op specifieke manieren verwerken is ontstaan bij het derdejaars vak '*Contemporary Challenges in Environment and Society*' en dan in het bijzonder door het artikel '*Squatting and Scavenging in Smokey Mountain*' (Abad 1991), dat behoorde tot de verplichte literatuur van dit vak. In dit artikel kwam naar voren hoe de arme bevolking in de sloppenwijken aan de rand van de stad Manilla door middel van afval(werk) op een fascinerende manier een eigen bestaan creëerde. Ondanks dat deze afvalverwerkers vaak als 'tweederangs burgers' werden beschouwd door de andere inwoners van Manilla, bleek dat ze als groep ook een belangrijke bijdrage leverden aan het afvalmanagementsysteem van de stad, door middel van afvalrecycling (Abad 1991: 284-285).

1.3 Eerder antropologisch onderzoek afvalverwerkers

Voor de laatste jaren is er meer antropologisch onderzoek gedaan naar de rol van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen. Zo hebben Nas en Jaffe (2005: 337) onderzocht wat hun specifieke rol is binnen de bredere context van afvalmanagement. Ze leggen hierbij de focus op informele afvalverwerkers en vragen zich af wat voor technieken zij toepassen en hoe hun sociale systemen georganiseerd zijn.

De vraag 'wat betekent afval voor wie?' staat centraal in het onderzoek van Drackner (2005: 175, 179) en gaat over de betekenis die straatrecyclers en andere inwoners van Tacna, in Peru toekennen aan afval. Zo kan afval voor straatrecyclers bijvoorbeeld economisch voordeel betekenen. Reno (2009: 31) vraagt zich daarnaast af hoe afvalverwerkers op een afvalstortplaats in Michigan profiteren van het afval waarmee zij werken. Ondanks het stigma dat gelinkt wordt aan afvalwerk en het gegeven dat afval vaak als waardeloos en problematisch materiaal beschouwd wordt, creëren ze met behulp van hun eigen 'vakkennis' en creativiteit nieuwe, waardevolle objecten van afval en levert hen dit ook plezier op (Reno 2009: 42).

De status van (informele) afvalverwerkers is ook een terugkerend onderwerp in de literatuur. Op basis van haar casus over de *catadores* uit Jardim Gramacho, bij Rio de Janeiro, vraagt Millar (2012) zich af in hoeverre de veel voorkomende associatie tussen afval en marginaliteit juist is. De *catadores* doen aan afvalwerk; ze eisen recyclebare materialen op voor het creëren van een bestaan. Ze worden hierdoor als marginale burgers beschouwd en representeren de arme, stedelijke bevolking van Rio de Janeiro. Ondanks dat ze hierdoor met

exclusion, uitsluiting, geconfronteerd worden, blijken ze in staat om economische en politieke banden met de stad in stand te houden (Millar 2012: 166-168). Tenslotte onderzoekt Machado-Borges (2015: 207) in hoeverre het voorkomen van afvalverwerkers in São Paulo, in dit verband het werkuniform dat zij dragen, van belang is en in welke situatie. Uit haar onderzoek blijkt dat de afvalverwerkers een lage status in de samenleving krijgen toegewezen door andere inwoners, wanneer zij hun werkuniform dragen. Daarentegen kan het dragen van hun werkuniform ook juist als een symbool van onderlinge *belonging* en trots worden beschouwd (Machado-Borges 2015: 217, 220).

1.4 Wetenschappelijke relevantie

Door het maken van een vergelijking tussen de status van de groep afvalverwerkers in de ene samenleving met die van de groep afvalverwerkers in de andere én door het gebruik van recente (antropologische) theorieën op het terrein van afval en afvalverwerkers draagt deze scriptie bij aan de bestaande antropologische debatten over de status van afvalverwerkers.

In eerder antropologisch onderzoek over dit onderwerp staat in het algemeen de status van 'slechts' één groep afvalverwerkers centraal en vaak gaat het hierbij specifiek om een groep informele afvalverwerkers in niet-Westerse landen. In deze scriptie wordt aan de hand van de recente theorieën van Wheeler en Glucksmann (2015) de groep informele afvalverwerkers in Argentinië, de *cartoneros*, vergeleken met de groep Zweedse consumenten die doet aan huishoudelijke recycling. Uit deze vergelijking blijkt, aan de hand van de eerder genoemde aspecten, onder andere een duidelijk verschil in status.

1.5 Maatschappelijke relevantie

De hoeveelheid afval over de hele wereld neemt steeds meer toe. Zoals onder andere Reno (2015: 562) stelt moet dit afval op de één of andere manier door iemand 'gemanaged' of verwerkt worden. Met name in niet-Westerse landen, zoals Argentinië, wordt afval als sinds lange tijd *on the ground* door informele afvalverwerkers verwerkt en krijgen zij door hun werk nog vaak een lage status in de samenleving toegewezen, met alle negatieve gevolgen voor hen van dien.

Een vrij recente ontwikkeling in met name West-Europese landen, zoals Zweden, is dat er steeds meer druk gelegd wordt op huishoudens om ook *on the ground* hun afval te sorteren voor hergebruik, met als doel een schoner milieu (Reno 2015: 564). De bijdrage van afvalwerk aan de bescherming van het milieu en de aarde wordt internationaal steeds meer erkend en dit is ook indirect van invloed op de status van (informele) afvalverwerkers in verschillende samenlevingen.

2. Theoretisch kader

2.0 Inleiding

De vier concepten die bij deze scriptie centraal staan zijn: 2.1. afval, 2.2 afvalwerk, 2.3 afvalverwerkers en 2.4 status. Deze concepten hangen als volgt met elkaar samen. Afval is de grondstof waarmee afvalverwerkers werken en wordt als een opzichzelfstaand fenomeen op verschillende manieren gedefinieerd en benaderd binnen de antropologie. Zo wordt afval in de meer traditionele antropologische theorieën beschouwd als een symbolisch fenomeen, als iets dat een sociale orde, zoals een samenleving, verstoort. In recentere antropologische theorieën over afval wordt het door auteurs, naast een symbolisch fenomeen, beschouwd als een fysiek materiaal wat mensen op de één of andere manier moeten managen. Afvalmanagement kan ook wel afvalwerk genoemd worden, omdat mensen het afval op verschillende manieren en met behulp van verschillende technieken, waaronder recycling, verwerken en managen. De kijk op afval binnen een samenleving is bovendien van invloed op de kijk op de mensen die aan afvalwerk doen: de afvalverwerkers. Zo krijgen zowel afval als afvalverwerkers beiden een bepaalde plaats, ofwel status, in een samenleving.

2.1 Afval

2.1.1 Eerste definities en kenmerken

In antropologische literatuur zijn enkele definities van het begrip 'afval' te vinden. Drackner (2005: 176) definieert afval als iets dat is weggedaan of gedeponerd door iemand, waaruit de waardeloosheid van het desbetreffende object blijkt. Volgens Reno (2014: 2) is afval in essentie typisch een fenomeen dat als ongewild en afgedankt wordt beschouwd. Hierdoor kan het in symbolische zin gezien worden als het tegenovergestelde van een waardevol object.

Daarnaast ziet Allen (2007: 203) afval als iets dat losstaat van natuur. In de natuur heeft volgens zijn theorie niets een einde, specifiek doel of ontwerp. Omdat afval iets is dat wel een einde heeft nadat het is weggedaan door mensen, staan afval en natuur los van elkaar.

Reno (2009: 30) stelt daarnaast dat afval een dynamisch fenomeen is: het is dus niet iets dat statisch is, omdat het volgens hem onderdeel is van een voortdurend sociaal proces, evenals Drackner (2005: 176) en Thompson (1979 in Hetherington 2004: 164-165) dat stellen.

2.1.2 Het begrip afval nader beschouwd

'Afval' is een breed begrip. Allen (2007: 203) stelt dat er verschillende termen gebruikt worden om specifiek afval aan te duiden. Zo staat de term *rubbish* voor afval dat uit deeltjes bestaat, bijvoorbeeld sigarettenpeuken en flesdoppen, en wordt met *garbage* organisch afval bedoeld.

In de literatuur over afval gebruiken verschillende auteurs soms ook andere termen om afval aan te duiden.

Reno (2015: 559-560) noemt daarnaast verschillende soorten afval, van lichamelijk afval tot chemisch of industrieel afval. Volgens hem wordt de term afval door de meeste mensen geassocieerd met huishoudelijk afval, ook wel *mass waste* genoemd (Reno 2014: 17). Huishoudelijk afval of *mass waste* wordt volgens Reno (2015: 560) in publieke debatten over de aanpak van afvalvervuiling het vaakst gezien als de grootste bedreiging voor het milieu.

Met *mass waste* wordt niet het lichamelijk afval, zoals ontlasting, bedoeld. *Mass waste* heeft een meer anoniem, abstract en algemeen karakter (Reno 2014: 15). Het bestaat voornamelijk uit vast materiaal en is met name een product van de Europese urbanisatie en industrialisatie die aan het einde van de 18e eeuw begon (Reno 2015: 560, Alexander & Reno 2012: 6). *Mass waste* ontstaat als het afval van mensen 'mobiel' wordt gemaakt en ergens anders bijeen wordt gebracht. 'Ergens anders' kan in dit verband slaan op een afvalstortplaats (Reno 2014: 15). In deze scriptie gaat het vooral om *mass waste*, of huishoudelijk afval.

2.1.3 Afval als symbool versus afval als materiaal

Naast deze eerste theoretische verkenning van het concept afval, zijn er binnen antropologische theorieën twee centrale benaderingen van afval te onderscheiden: afval als symbool en afval als materiaal.

Afval als symbool

Binnen de antropologie wordt afval in de eerste plaats als een symbolisch fenomeen benaderd. Volgens de baanbrekende theorie op het gebied van vuil en reinheid van Douglas (1966: 44) kan afval gedefinieerd worden als een '*matter out of place*'. Met dit statement doelt Douglas op het gegeven dat afval in het algemeen gezien wordt als iets dat de orde binnen samenlevingen verstoort en om deze reden niet thuis zou horen binnen deze orde. Afval wordt in het algemeen gezien als iets dat vervuilend en gevaarlijk is en zou hierdoor het ideaal van hoe dingen zouden moeten zijn binnen een bepaalde sociale orde aantasten (Reno 2014: 2, Doron & Raja 2015: 191).

Douglas benadrukt dat de definitie van afval als '*matter out of place*' een suggestieve benadering is. Ze stelt dat daar waar vuil is, ook een systeem is. Afval is een bijproduct van een systematische ordening en classificatie van dingen, waarbinnen 'ongepaste' elementen worden geweigerd. Dit gegeven bepaalt de manier waarop veel mensen tegen afval aankijken en ermee omgaan. Daarbij komt dat het begrip 'vies' relatief is: schoenen worden op zichzelf bijvoorbeeld niet als vies beschouwd, maar wel als ze op de tafel staan (Douglas 1966: 44-45).

Binnen haar theorie komt ook naar voren wat de invloed van cultuur hierbij is. Volgens Douglas (1966: 48) is cultuur bepalend voor de standaardisering van bepaalde waarden binnen een gemeenschap. Cultuur bestaat uit een soort patroon waarbinnen ideeën en waarden geordend zijn. Bovendien heeft het een autoritair karakter, omdat het patroon vrijwel automatisch als 'goed' wordt bestempeld door mensen, vanwege het feit dat het al eerder door andere mensen is goedgekeurd.

De mate waarin afval door mensen beoordeeld wordt als vervuilend geeft dus aan in hoeverre het fenomeen afval geaccepteerd is binnen een bestaande sociale orde. Hiermee kan afval binnen de theorie van Douglas, in symbolische zin, gezien worden als een 'spiegel voor de samenleving' (Reno 2014: 2, Reno 2015: 558).

Afval als materiaal

In meer recente antropologische theorieën over afval wordt afval, naast een symbolisch fenomeen, ook benaderd als concreet materiaal (Reno 2015: 558). Zoals naar voren komt bij Reno (2014:3) beginnen analyses over afval doorgaans met de theorie van Douglas, maar wordt vervolgens voorbij gegaan aan het feit dat afval meer is dan een sociaal en cultureel fenomeen. Afval is namelijk ook een concreet materiaal dat door iemand gemanaged en verwerkt moet worden omdat het anders bepaalde nadelige effecten heeft, zoals milieuvervuiling. Waar Allen (2007: 203) stelt dat afval altijd een verleden heeft, heeft afval volgens onder andere Reno (2015: 558) ook altijd een zogenaamd '*social afterlife*', ofwel een tweede leven (Nas & Jaffe 2004: 343). Afval verdwijnt namelijk niet zomaar als het door mensen is weggegooid, maar blijft circuleren in concrete en denkbeeldige afvalstromen, waarbij mensen die het afval verwerken in symbolische zin zelf onderdeel van het afval kunnen worden (Reno 2015: 561).

Bij de materiële benadering van afval staat het idee centraal dat afval, in plaats van een levenloos en statisch object, juist een teken van leven is (Reno 2014: 13, 20). Zoals eerder genoemd benadrukt Allen (2007: 203) de eindigheid van afval waarmee hij impliciet suggereert dat afval een dood object is en daardoor losstaat van natuur. Daarbij komt afval binnen literatuur vaak naar voren als een milieuprobleem, zoals in Tacna, Peru, waar met grote hoeveelheden huishoudelijk afval moet worden gedeald (Drackner 2005: 180). Reno (2014: 15) stelt dat deze ideeën over afval zijn ontstaan met het ontstaan van *mass waste* in de 18^e eeuw.

Reno (2014: 2, 9) gaat binnen de theorie van afval als 'teken van leven' nog een stap verder. Afval, in het algemeen, is volgens hem niet alleen een 'spiegel van de menselijke cultuur' en hij illustreert dit aan de hand van dierlijke uitwerpselen, welke in dit verband het afval vormen. Zo ruimen straatvegers bijvoorbeeld de uitwerpselen van honden en duiven op, terwijl dit afval voor bepaalde dieren juist een voedingsbron is. Afval is hierdoor onvermijdelijk verbonden met allerlei levensvormen en manieren van leven (Reno 2014: 12). Reno benadert

afval dus niet alleen vanuit het antropocentrisme, waarbij de mens centraal staat, maar ook vanuit het ecocentrisme, waarbij het ecosysteem met al zijn menselijke en niet-menselijke wezens en hun interacties centraal staat (Robbins et al 2014: 69, 74). De hierboven genoemde, nieuwe antropologische benadering van afval, waarbij ook andere niet-menselijke wezens van invloed zijn op afval, is onderdeel van het eerder genoemd *social afterlife* van afval.

2.2 Afvalwerk

2.2.0 Inleiding

Afvalwerk is een ander onderdeel van het *social afterlife* van afval en staat centraal in de scriptie. In de literatuur wordt afvalwerk ook wel afvalmanagement genoemd (Reno 2015: 558). Met beide termen wordt het proces bedoeld waarbij afval in de praktijk door mensen verzameld, gesorteerd en/of verwerkt wordt. Aangezien afvalwerk een vorm van werk is, zal bij dit concept eerst worden ingegaan op een aantal kenmerken van werk in het algemeen. Deze kenmerken worden daarna in het kader van het afvalwerk besproken; recycling is hier een voorbeeld van. Recycling staat centraal in de scriptie en komt naar voren in de vorm van informele recycling, uitgevoerd door *cartoneros* in Argentinië, en in de vorm van huishoudelijke recycling waar consumenten, of huishoudens, in Zweden aan meedoen. Deze twee groepen afvalverwerkers worden in paragraaf 2.3 besproken.

2.2.1 Werk

Om te beginnen is afvalwerk, zoals uit de term al af te leiden is, een bepaald soort werk. Binnen de antropologie komen verschillende aspecten van 'werk', in het algemeen, naar voren. Zo stellen Barnard & Spencer (2002: 564) in de eerste plaats dat de bestudering van werk, of het nu uitgelegd wordt als gezwoeg en vernedering of als 'geprezen kunst', meer inzicht kan verschaffen over de manieren waarop mensen overleven. Werk kan gezien worden als een economische activiteit, waarbij een inkomen kan worden verdiend, in ruil voor arbeid (Wheeler & Glucksmann 2015: 553). Echter stellen Wheeler & Glucksmann (2015: 554) dat werk ook vrijwillig kan worden uitgevoerd door mensen, op basis van andere motivaties, welke bij het onderdeel 'motivaties' nader besproken zullen worden. Daarbij kan werk onderscheiden worden in formeel en informeel werk (Wheeler & Glucksmann 2015: 555), waarbij formeel werk door de overheid gereguleerd wordt en informeel werk buiten het 'legale' overheids- en marktsysteem plaatsvindt (Hartnett & Dawdy 2013: 37). In deze scriptie zal in dit verband ook onderscheid worden gemaakt in informele en formele afvalverwerkers.

Volgens de theorie van Marx (1990) leveren mensen de arbeid die nodig is voor de realisatie van specifieke werkactiviteiten, waaruit bepaald werk is opgebouwd (Robbins et. Al

2014: 101). Bovendien kan bepaald werk onderverdeeld worden in specifieke activiteiten (Reno 2015, Wheeler & Glucksmann 2015). Verder komt bij Barnard en Spencer (2002: 564) naar voren dat de relatie tussen mens en materiaal een belangrijk onderdeel is van werk. Zo kunnen mensen niet alleen materiaal transformeren door middel van werk, maar kunnen zij ook zelf veranderd worden door het uitvoeren van het werk. Daarnaast maken mensen gebruik van bepaalde materialen, zoals grondstoffen, om zichzelf te kunnen onderhouden en/of presenteren binnen sociale groepen (Barnard & Spencer 2002: 172). Deze algemene aspecten van werk zullen nu besproken worden binnen het kader van afvalwerk.

2.2.2 Afvalwerk

Bij afvalwerk staat de grondstof afval centraal en wordt afval hierbij op verschillende manieren gemanaged. Afvalwerk kan ook onderscheiden worden in specifieke activiteiten. Reno (2015: 558) noemt deze activiteiten ook wel 'de technieken van afvalmanagement'. Hij stelt dat niet alleen afval bewerkt en veranderd kan worden door deze technieken, maar dat ook de mensen die het afvalwerk uitvoeren en hierdoor in aanraking komen met afvalmateriaal in figuurlijke zin kunnen veranderen. Dit laatste zal aan bod komen in hoofdstuk 5.

Allereerst komen de volgende activiteiten of technieken binnen de literatuur over afvalwerk naar voren: het opruimen (Machado-Borges 2015), verzamelen (Abad 1989), sorteren (Reno 2009: 37) en verwerken (Faulk 2012, Wheeler 2014) van afval. Deze activiteiten van afvalwerk en de bijkomende processen kunnen elkaar overlappen, afhankelijk van de manier waarop de activiteiten georganiseerd zijn. Zo kan het verzamelen van afval onderdeel zijn van het verwerkingsproces van afval (Wheeler 2014). Een voorbeeld van een techniek waarbij afval verwerkt wordt is recycling. Recycling komt voor in verschillende vormen, binnen een andere context. Deze verschillende vormen van recycling worden hieronder besproken.

2.2.3 Recycling

Recycling kan in het algemeen gedefinieerd worden als het proces waarbij voorheen gebruikte objecten en materialen worden omgezet in iets anders, in plaats van dat ze worden afgedankt (Alexander & Reno 2012: 1). Het creëren van waarde uit de oorspronkelijke materialen en/of objecten is een belangrijk onderdeel van deze werkactiviteit (Wheeler & Glucksmann 2015: 567). Volgens Wheeler en Glucksmann (2015: 557) is recycling binnen verschillende samenlevingen op een andere manier georganiseerd. Zo nemen de informele recyclers in Argentinië de centrale positie in bij de verwerking van afval en is onderlinge groepssamenwerking van belang (Faulk 2008: 592). In het geval van afvalrecycling in Zweden en andere West-Europese landen door consumenten spelen de laatstgenoemden een minder belangrijke rol bij het totale recyclingproces. Dit type afvalrecycling wordt in de literatuur

aangeduid als 'huishoudelijke recycling', waarbij consumenten, of huishoudens, hun afval thuis scheiden, behandelen en transporteren naar gemeentelijke afvalverzamelpunten. Dit recyclingproces wordt door de overheid gereguleerd en gesteund, waardoor de afvalrecycling door Zweedse huishoudens als formeel afvalwerk gezien kan worden (Wheeler 2014: 32).

Huishoudelijke recycling is een specifieke vorm waarop afvalwerk en afvalrecycling georganiseerd is en wordt in de literatuur over afvalwerk ook gelinkt aan de term consumptiewerk (Wheeler & Glucksmann 2015: 557). Consumptiewerk valt in deze scriptie opgenomen onder de overkoepelende term 'afvalwerk' en wordt door Glucksmann (2009, 2013) gedefinieerd als al het werk dat nodig is voor het verkopen, gebruiken, deponeren en hergebruiken van consumptiegoederen en diensten. Bij huishoudelijke recycling vinden de voorbereidingen plaats voor het uiteindelijke hergebruik van gedeponeerde consumptiegoederen, ofwel afval, en heeft er een overdracht van werk plaatsgevonden van de (formele) afvalindustrie naar consumenten. Consumenten voeren huishoudelijke recycling vrijwillig uit en hierdoor werd huishoudelijke recycling tot recentelijk enkel erkend als een 'bewuste groene daad' in plaats van als werk (Wheeler & Glucksmann 2015: 552, 556). Volgens Wheeler en Glucksmann (2015: 554, 557) kan huishoudelijke recycling, door de overdracht van werk van de private en publieke afvalindustrie naar consumenten wel gezien worden als werk, omdat hierbij interacties ontstaan tussen het werk van consumenten en economische processen. Huishoudelijke recycling, en consumptiewerk, krijgt hierdoor een centrale plaats binnen de economie van afvalmanagement.

Zoals eerder genoemd is er arbeid nodig om deze specifieke activiteiten van afvalwerk te realiseren (Reno 2015: 561). *Cartoneros*, in het geval van informele recycling in Argentinië, en consumenten, in het geval van huishoudelijke recycling in Zweden, zijn voorbeelden van mensen die afval *on the ground* verwerken, ofwel afvalverwerkers. Hierbij volgt een beschrijving van deze groepen afvalverwerkers die de bovenstaande activiteiten van afvalwerk uitvoeren en wie centraal zullen staan in deze scriptie.

2.3 Afvalverwerkers

2.3.0 Inleiding

Cartoneros en consumenten zijn de groepen afvalverwerkers in de centrale casussen over Argentinië en Zweden naar voren komen. In de algemene literatuur over afvalverwerkers komen een aantal kenmerken over informele afvalverwerkers in ontwikkelingslanden naar voren. Dit 'type' afvalverwerker komt het meest in de buurt van de Argentijnse *cartoneros*, wie ook doen aan informeel afvalwerk. Consumenten worden daarentegen in de literatuur (nog) niet concreet

benoemd als afvalverwerkers en zullen daarom eerst in het algemeen besproken worden binnen de antropologie.

Toch zijn er op basis van bestaande literatuur over de groepen informele afvalverwerkers en consumenten in relatie tot afvalwerk gemeenschappelijke kenmerken op te merken, waardoor beide groepen geplaatst kunnen worden onder de overkoepelende afvalverwerkers. Een voorbeeld van zo'n kenmerk is dat zowel informele afvalverwerkers als consumenten, bepaalde skills moeten bezitten om specifieke afvalwerkactiviteiten op de juiste manier te kunnen voeren. Ook doen beide groepen aan afvalwerk op basis van bepaalde motivaties. Deze gemeenschappelijke kenmerken en andere, groep specifieke kenmerken zullen nu voor zowel informele afvalverwerkers als consumenten in het kort besproken worden. In hoofdstuk 4 zullen deze kenmerken en motivaties meer specifiek worden besproken aan de hand van de casussen over de Argentijnse *cartoneros* en de Zweedse consumenten.

2.3.1 Informele afvalverwerkers

Nas en Jaffe (2003: 337, 339) stellen dat er niet veel literatuur over informeel afvalwerk is verschenen. Dit terwijl informele afvalverwerkers overal ter wereld voorkomen, al is het aandeel van informele afvalverwerkers het grootst in ontwikkelingslanden. Een verklaring hiervoor is volgens hen dat degenen die ervaring hebben met het uitvoeren van informeel afvalwerk, oftewel de informele afvalverwerkers, in het algemeen geen wetenschappelijke teksten over het onderwerp schrijven.

In de literatuur over informele afvalverwerkers komt vaak naar voren dat deze groep zowel in sociaal als soms ook in wetenschappelijk opzicht wordt beschouwd als problematisch en ongewenst (Nas & Jaffe 2003: 338). Dit omdat zij vaak in verband worden gebracht met stedelijke armoede (Millar 2012: 166). Zo hebben informele afvalverwerkers in het algemeen bijvoorbeeld geen opleiding gevolgd (Reno 2009: 32). Wel stellen Nas en Jaffe (2005: 338) dat individuen die doen aan informeel afvalwerk beschikken over bekwaamheid en flexibiliteit in weinig belovende situaties. Zo zijn informele afvalverwerkers in het bezit van specifieke skills om afvalwerk op de juiste manier uit te voeren, welke zij soms van jongs af aan al hebben geleerd van hun (voor)ouders (Faulk 2012: 157).

2.3.2 Consumenten

De consument als afvalverwerker is volgens Reno (2015: 564) een vrij recente benadering van het fenomeen afvalverwerkers, maar een vertrouwd begrip in West-Europese samenlevingen. Consumenten wonen in het algemeen in rijkere landen en worden daarom in verband gebracht met een relatief hoge welvaartsgraad (Cosacov & Perelman 2015: 525). De term 'consument' behoeft daarnaast meer uitleg.

'Consumeren' wordt in Barnard en Spencer (2002: 128) uitgelegd als het betekenisvolle gebruik dat mensen hechten aan onder andere de objecten die zij bezitten en is een gevolg van de opkomst van het kapitalisme, waardoor Westerse landen veranderden in consumentensamenlevingen (Barnard & Spencer 2002: 128). Consumenten zijn daarbij degenen die binnen kapitalistische samenlevingen onpersoonlijke objecten veranderen in objecten met een specifieke betekenis voor de consument zelf en met een specifieke plaats binnen het sociale leven van de consument, nadat zij de objecten hebben toegeëigd (Barnard & Spencer 2002: 128). De massale consumptie in het Westen gaat bovendien samen met het ontstaan van *mass waste* (zie paragraaf 2.1.2). Waar consumenten dus enerzijds afval veroorzaken door geconsumeerde goederen te deponeren, wijst de recente theorie over consumptiewerk uit dat er een grotere druk wordt gelegd op Westerse huishoudens om afval te verwerken (Reno 2015: 564).

2.3.3 Motivaties

Zoals eerder naar voren kwam stellen Barnard & Spencer (2002: 564) dat het analyseren van werk in het algemeen meer inzicht kan geven in de manieren waarop mensen overleven. In het geval van afvalwerk is overleven voor sommige afvalverwerkers een motivatie om aan afvalwerk te doen, maar niet de enige.

In de informele afvalsector is het doen van afvalwerk voor mensen een manier om een inkomen te kunnen realiseren, om zo te kunnen voorzien in hun levensonderhoud (Drackner 2005: 179, Reno 2009: 32). De motivatie om aan afvalwerk te doen is in dit geval: het genereren van inkomsten. Daarbij komt dat informele afvalwerkers soms genoodzaakt zijn om afvalwerk te doen. Dit is met name het geval op plaatsen waar afval, dat ook afkomstig kan zijn uit Westerse landen (Wheeler & Glucksmann 2015: 566), massaal gedumpt wordt en een adequate afvalinfrastructuur ontbreekt (Reno 2015: 561). Afvalinfrastructuur is het fysieke netwerk waardoor afval vervoerd wordt, bijvoorbeeld riolering (Larkin 2013: 327). Meestal vindt het massaal dumpen van afval plaats aan de rand van stedelijke gebieden waar de arme, stedelijke bevolking in sloppenwijken woont. Deze mensen worden dan op deze wijze 'gedwongen' om het gedumpte afval op de één of andere manier te verwerken. Een voorbeeld hiervan is de *Smokey Mountain* vuilnisbelt in Manilla, waarbij de arme, stedelijke bevolking zelfs woonruimte heeft gecreëerd op en met afval terwijl het doet aan informeel afvalwerk,

Afb. 3 *Smokey Mountain*, Bron: justonewayticket.com 2014

zie afbeelding 3 (Abad 1991).

Daarnaast kan het creëren van (nieuwe) mogelijkheden door middel van afvalwerk volgens Reno (2009: 32) ook een motivatie zijn voor afvalverwerkers. Met behulp van de juiste skills over afval (Reno 2009: 34) kunnen afvalverwerkers van afgedankt materiaal bijvoorbeeld nieuwe, waardevolle objecten creëren.

Tot slot doen sommige afvalverwerkers aan vrijwillig afvalwerk, zoals consumenten die doen aan huishoudelijke recycling. De motivatie betrokken te zijn bij dit type afvalwerk is vaak op morele waarden gebaseerd (Hawkins 2001). Bij het begrip 'moraliteit' staat centraal of bepaalde mensen, objecten of praktijken als goed of slecht bestempeld kunnen worden (Hawkins 2006: 7). De bescherming van het milieu kan bijvoorbeeld een morele motivatie zijn om afvalwerk uit te voeren.

2.4 Status

2.4.0 Inleiding

In deze scriptie wordt onderzocht hoe de status van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen verschilt. De manieren waarop een status vorm krijgt is te bestuderen aan de hand van de termen 'identiteit' en 'representatie'. In de literatuur over afvalverwerkers maken auteurs ook gebruik van deze termen om in kaart te brengen op welke manieren groepen afvalverwerkers een status toegewezen krijgen en deze zelf beïnvloeden. Allereerst wordt het begrip status beschreven in combinatie met de begrippen identiteit en representatie. Daarna zal het begrip status in de context van afval en afvalverwerkers besproken worden.

2.4.1 Status, identiteit en representatie

Het begrip 'status' kan worden uitgelegd als een bepaalde positie van een individu of sociale groep binnen een sociale orde, waarbij een specifieke rol hoort (Barnard & Spencer 2002: 623). Een samenleving is een voorbeeld van een sociale orde. Goffman (1959: 27) stelt dat een sociale rol ook wel een '*performance*' van rechten en plichten is. De term *performance* wordt door Goffman (1959: 26) gedefinieerd als alle activiteiten van een persoon, of sociale groep, gedurende een bepaalde gelegenheid, die ertoe dienen om andere personen en/of sociale groepen op een bepaalde manier te beïnvloeden. Hij stelt dat individuen, soms bewust en soms onbewust, kunnen handelen op een manier zoals van hen door anderen verwacht wordt dat zij handelen vanuit hun bepaalde plaats en/of sociale groep binnen een samenleving. Iemand kan bijvoorbeeld een bepaalde status toegewezen krijgen op basis van het werk dat hij of zij doet en kan hierbij gaan handelen op een manier die van hem of haar verwacht wordt (Appelrouth & Desfor Edles 2008: 380). Merton (1996:43) stelt dat een status, en de hierbij horende rol, niet

statisch zijn, maar kunnen veranderen door interacties tussen en binnen groepen mensen en anders kunnen zijn binnen een andere context (Appelrouth & Desfor Edles 2008: 385).

Een sociale groep kan een toegewezen status dus ook zelf vormgeven, veranderen en/of benadrukken. De manier waarop status vorm krijgt en verandert is te bestuderen aan de hand van het begrip identiteit. In de literatuur over de status van afvalverwerkers maken auteurs ook gebruik van de termen identiteit en representatie om de manieren waarop afvalverwerkers een status binnen de samenleving toegewezen krijgen en beïnvloeden te beschrijven. Het begrip 'identiteit' kan omschreven worden als een verhaal dat mensen over zichzelf en anderen 'vertellen', wat gaat over wie ze wel en wie niet zijn en tot welke sociale groep ze wel of niet behoren (Yuval-Davis 2006: 202). In het geval van verschillende groepen afvalverwerkers gaat het specifiek over groepsidentiteit. Taylor & Whittier (1999: 170) definiëren groepsidentiteit als de gedeelde definitie, ofwel het gedeelde 'verhaal', van een groep, die op basis van de gemeenschappelijke interesses, ervaringen en solidariteit van en tussen de leden van een bepaalde, sociale groep gecreëerd wordt. Het onderlinge 'wij'-gevoel, ofwel de connectie die de leden van de groep onderling hebben, is hier een belangrijk aspect van (Owens et al. 2010: 490). Een groepsidentiteit is het resultaat van de interactie binnen sociale groepen en tussen verschillende, sociale groepen. Door deze interacties worden de sociale *boundaries* van een groep gecreëerd. *Boundaries* kunnen gezien worden als symbolische grenzen, welke de ene groep mensen van de andere onderscheiden in 'wij' en 'zij' (Yuval-Davis 2006: 204). Ook de *boundaries* van een sociale groep zijn niet statisch en kunnen verschuiven (Yuval-Davis 2006: 213), waardoor zowel *exclusion* als *inclusion* van mensen horend bij een bepaalde groep kan plaatsvinden. Bij *exclusion* vallen mensen buiten een bepaalde sociale groep, en/of samenleving, en bij *inclusion* horen ze erbij.

Daarbij stelt Yuval-Davis (2006: 204) dat mensen bij het creëren van sociale *boundaries* van een bepaalde gemeenschap of groep, waardoor mensen opgenomen of buitengesloten worden, bepaalde beelden hebben. Bijvoorbeeld welke kenmerken er bij een bepaalde sociale groep horen die de leden van een groep onderling gemeen zouden hebben. Uit deze beelden over andere (groepen) mensen zijn gemeenschappelijke representaties over sociale groepen opgebouwd. Volgens Durkheim (1984: 38-39) kan de term 'gemeenschappelijke representatie' specifiek uitgelegd worden als het geheel van opvattingen en gevoelens die door een groep mensen aan een andere groep mensen wordt gelinkt. Zo worden er aan een bepaalde status en/of identiteit ook vaak representaties verbonden. Mensen kunnen een status binnen een sociale orde opgelegd krijgen aan de hand van een bepaalde gemeenschappelijke representatie, wat de uitkomst is van de verbeelding die andere mensen over hen binnen hun bewustzijn gevormd hebben (Appelrouth & Desfor Edles 2008: 92).

Daarnaast is de term 'symbool' ook een belangrijk onderdeel van de literatuur over het fenomeen representatie op zich. Een symbool is iets dat staat voor iets anders en kan ook gezien worden als een representatie, dat gemeenschappelijke ideeën en betekenissen bij mensen oproept (Appelrouth & Desfor Edles 2008: 128). In het kader van de status van afvalverwerkers kan afval op zich bijvoorbeeld gezien worden als een symbool, of representatie, en dit kan ook van invloed zijn op de representatie en status van afvalverwerkers. Het begrip status zal nu binnen de context van afval en afvalverwerkers besproken worden.

2.4.2 Status in de context van afvalverwerkers en afval

De status van afvalverwerkers, binnen verschillende samenlevingen, wordt op verschillende manieren bestudeerd binnen de literatuur. Sommige auteurs maken hierbij gebruik van de letterlijke term status, maar anderen bestuderen de status van afvalverwerkers aan de hand van de begrippen identiteit en representatie, en de hierbij komende processen, zoals de constructie van sociale *boundaries* en de *exclusion* en *inclusion* van (groepen) mensen. Verschillende groepen afvalverwerkers, zoals informele afvalverwerkers en consumenten, kunnen daarnaast andere statussen, identiteiten en/of representaties toegewezen krijgen in samenleving waarbinnen ze opereren en kunnen deze bovendien op verschillende manieren vormgeven. Dit heeft uiteraard invloed op de verschillende manieren waarop de bijkomende processen, zoals hierboven beschreven, verlopen.

Er is om te beginnen geschreven over de gemarginaliseerde status van informele afvalverwerkers. Nas & Jaffe (2003: 339) stellen dat deze groep afvalverwerkers in het algemeen een lage sociale status toegewezen krijgt binnen samenlevingen. Parizeau (2014: 164) stelt dat stigmatisering en discriminatie van informele recyclers, door middel van bepaalde representaties, een wijdverspreid fenomeen is in ontwikkelingslanden. Door deze stigmatisering en representaties versterken de sociale *boundaries* van middenklassers en welvarende burgers in de samenleving ten opzichte van informele afvalverwerkers, zoals zal blijken bij de casus over informele afvalverwerkers in Argentinië.

Bij McKee (2015: 733) komt bijvoorbeeld naar voren dat (informeel) afvalwerk an sich bestempeld wordt als een 'vies beroep' en dat de mensen die doen aan dit afvalwerk ook beschouwd worden als 'vies'. Doordat afval hierbij symbool staat voor viezigheid worden de mensen die direct met afval werken ook gezien als 'vieze mensen'. Reno (2015: 561) noemt dit fenomeen ook en stelt dat afval gedurende het *social afterlife* 'mengt' met mensen, waardoor zij, in symbolische zin, zelf onderdeel van afval worden en afval tegelijkertijd onderdeel van hun identiteit wordt. Zo kunnen informele afvalverwerkers in dit verband ook gezien worden als 'gedeponeerde werkers' uit de formele economie (Faulk 2012: 150, Yates 2011). Andere voorbeelden hiervan zijn dat informele afvalwerkers als 'illegale werkers' en 'traditionele

burgers' tegenover de representaties van onder andere de groep middenklassers in de samenleving als 'legale werkers' en 'moderne burgers' (Faulk 2012: 146). Door dit alles ontstaat er een grotere scheiding in 'wij', de vertegenwoordigers van de groepen middenklassers en welvarende burgers, en 'zij', de groep informele afvalverwerkers binnen de samenleving. Echter door middel van onder andere groepssolidariteit, samenwerking en *performance* kan de groep informele afvalverwerkers toch een hogere status claimen binnen de samenleving (Faulk 2008, Cosacov & Perelman 2015).

Daarnaast kunnen afvalverwerkers ook worden gezien als 'milieuactivisten', die de milieuvervuiling tegengegaan (Dürr 2012: 351). Dit is met name het geval bij consumenten die doen aan afvalwerk binnen West-Europese samenlevingen, zoals in Zweden. Hierbij zijn de rollen omgekeerd en kunnen andere consumenten binnen de samenleving die niet betrokken zijn bij consumptiewerk en huishoudelijke recycling bestempeld worden door de groep huishoudelijke recyclers als 'onverantwoordelijke anderen'. In dit geval krijgt deze groep afvalverwerkers wel een hoge status toegewezen binnen de samenleving, door onder andere de overheid, en benadrukken zij deze status door het onderscheid tussen 'wij de verantwoordelijke burgers' en 'zij de onverantwoordelijke burgers' te benadrukken en hiermee de eigen sociale *boundaries* te versterken (Skill & Gyberg 2010: 1875).

2.5 Inleiding op de casussen Argentinië en Zweden

In dit hoofdstuk heb ik de algemene, antropologische theorie op het terrein van afval, afvalwerk, afvalverwerkers en status met elkaar verbonden. In de hoofdstukken 3 t/m 5 zullen de centrale casussen in Argentinië en Zweden geanalyseerd worden aan de hand van de besproken aspecten binnen het theoretisch kader: de organisatie van het afvalwerk, de kenmerkende groep afvalverwerkers en hun motivaties, de manier waarop status vorm krijgt en de invloed van de kijk op afval binnen de samenleving, als symbool en als concreet materiaal. Deze aspecten staan in de scriptie centraal als de factoren die mogelijk van invloed zijn op de status van verschillende groepen afvalverwerkers in verschillende samenlevingen.

3. Afvalwerk in Argentinië en Zweden: organisatie

3.0 Inleiding

In dit hoofdstuk zal de eerste deelvraag besproken worden, die luidt als volgt: *Hoe is het afvalwerk georganiseerd in Argentinië en Zweden?* Zoals eerder genoemd kan afvalwerk onderscheiden worden in activiteiten. Bij de casus over afvalwerk in Buenos Aires in Argentinië zal de activiteit informele recycling centraal staan en bij de casus over afvalwerk in Zweden is huishoudelijke recycling de centrale activiteit. Bij Wheeler & Glucksmann (2015: 557) kwam al naar voren dat recycling binnen verschillende samenlevingen op een andere manier georganiseerd is. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de verschillen tussen de organisatie van beide activiteiten van afvalwerk, waarbij onder andere naar voren komt uit welke handelingen de activiteiten bestaan. Zowel bij informele recycling als bij huishoudelijke recycling overlappen verschillende activiteiten van afvalwerk elkaar, zo is de activiteit afvalverzameling bijvoorbeeld ook onderdeel zijn van het recyclingproces binnen beide casussen.

3.1 Informele recycling in Argentinië

De informele afvalverwerkers, of *cartoneros*, in Buenos Aires doen aan afvalverzameling en sortering, als onderdeel van de hoofdactiviteit binnen de casus: recycling (Faulk 2012). Deze activiteiten van afvalwerk worden door de afvalverwerkers zelf georganiseerd en uitgevoerd. Faulk (2008: 591-592) noemt dit ook wel '*worker self-management*'. Groepssamenwerking met als focus (economisch) profijt voor alle leden van de groep informele afvalverwerkers is een belangrijk aspect van *worker self-management* en dit wordt door Faulk (2008: 592) *cooperativism* genoemd. Zo zijn de sterke familiale en vriendschappelijke banden die *cartoneros* onderling hebben belangrijk om het werk uit te voeren, bijvoorbeeld omdat zij elkaar door deze sterke, persoonlijke banden steunen, informatie met elkaar delen, normen kunnen handhaven en elkaar kunnen corrigeren. Dit wordt door Parizeau (2015: 165) sociaal kapitaal genoemd.

Voor *cartoneros* is groepssamenwerking van belang bij de uitvoering van informeel werk, omdat dit werk niet of nauwelijks door de overheid gereguleerd en gesteund wordt (Whitson 2011: 1422). Ondanks dat het afvalwerk door de *cartoneros* niet gereguleerd wordt door de Argentijnse staat, is afvalverzameling en recycling in Buenos Aires in de loop van de jaren onlosmakelijk verweven geraakt met het algemene afvalmanagement systeem van de stad (Whitson 2011: 1407).

3.1.1 Voorgeschiedenis

Aan het einde van de 18^e eeuw waren er, met de komst van het eerste, 'moderne' afvalmanagement systeem in Buenos Aires, ook al burgers die leefden van ingezameld afval. Zij werden toen nog met de kleinere term *cirujas* aangesproken. Dit eerste afvalmanagementsysteem werd officieel gevestigd aan de rand van de stad, waar afval gedumpt en verbrand kon worden. Het lag naast een gemarginaliseerde buurt (Prignano 1998), waar de buurtbewoners afval verzamelden om in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien, door het verzamelde afval te verkopen. Tijdens de militaire dictatuur in Argentinië (van 1976 tot 1983) besloot het bestuur van Buenos Aires het afvalmanagementsysteem aan te passen, waardoor onder andere openbare afvalstortplaatsen gesloten werden (Whitson 2011: 1407, Cosacov & Perelman 2015: 526). Daarnaast werden veel bedrijven door de invoering van het neoliberalisme onder de minister van economische zaken, José Martínez de Hoz, (eind jaren '70 tot en met eind jaren '90), geprivatiseerd (Faulk 2012: 147, Faulk 2008: 587). Met neoliberalisme bedoelt Faulk (2008: 587) in dit verband economische en politieke beleidsvoorstellen die wereldwijd navolging kregen van economische elites en internationale, in Washington gevestigde, *agencies* die verantwoordelijk zijn voor de regulatie van de internationale economie, zoals de Wereldbank. Het verschilt bovendien per situatie hoe het neoliberalisme tot uiting komt, maar de vermindering van nationale overheidsbemoeienis, met name op economisch gebied, staat altijd centraal. Dit betekent bijvoorbeeld dat bedrijven die eerst in handen van de overheid waren, geprivatiseerd worden (Faulk 2008: 587). Zo werd er een semi-privaat afvalbedrijf opgericht in Buenos Aires, genaamd CEAMSE. Dit bedrijf werd verantwoordelijk gesteld voor het transport van afval, dat verzameld werd door private afvalbedrijven. Een gevolg hiervan was dat informele afvalverzameling door burgers in eerste instantie verboden werd in Argentinië (Whitson 2011: 1408).

3.1.2. Huidige situatie

Toch kwam informeel afvalwerk door *cartoneros* weer in beeld in Buenos Aires aan het einde van de jaren '90. Dit was indirect het gevolg van de uiteindelijke ineenstorting van het neoliberalisme en de daaropvolgende economische crisis van 2001-2002 in Argentinië (Parizeau 2015: 161). Door de ineenstorting van het neoliberalisme en de optredende economische crisis steeg de werkloosheid van Argentijnse burgers en steeg daarnaast ook de prijs van geïmporteerde grondstoffen voor de industrie, door de inflatie van de Argentijnse peso (Parizeau 2015: 163). Deze combinatie zorgde voor de herintroductie van informeel afvalwerk *on the ground* in Buenos Aires: steeds meer werkloze Argentijnen gingen werken in de informele afvalsector en verkochten onder andere hun verzamelde afvalmaterialen voor een relatief lage prijs aan binnenlandse industrieën.

Behalve dat afvalwerk *cartoneros* economisch profijt oplevert, dragen ze tegelijkertijd bij aan de heropbouw van Argentinië en de 'heroprichting' van de Argentijnse economie in ecologisch opzicht. Zo verwerken deze informele afvalverwerkers een deel van de miljoen ton afval dat ieder jaar in Buenos Aires gedumpt wordt en hebben zij een lokale industrie gecreëerd die goedkope grondstoffen oplevert (Faulk 2012: 156). Deze grondstoffen verkopen ze aan 'cliënten', bijvoorbeeld de eigenaren van private bedrijven (Parizeau 2015: 165). Hierdoor is het informele afvalwerk door *cartoneros* onderdeel geworden van het algemene afvalmanagementsysteem van Buenos Aires.

3.1.3 Handelingen informele recycling

Om informeel afvalwerk en dan in het bijzonder informele recycling te kunnen realiseren moeten *cartoneros* een aantal handelingen uitvoeren. Om te beginnen vindt het afvalwerk in het algemeen tijdens de vroege ochtenduren op straat plaats, zie afbeelding 4 (Cosacov & Perelman 2015: 526, Faulk 2012:). *Cartoneros* opereren met name in de rijkere en commerciële buurten van Buenos Aires, omdat afval hier in het algemeen bestaat uit waardevollere materialen

Afb. 4 Informele recycling vindt in de vroege ochtend plaats, Bron: magicalurbanism.com

(Parizeau 2015: 163). Om op deze plaatsen te komen is in de eerste plaats vervoer noodzakelijk. Informele recyclers leggen dagelijks specifieke routes af door de stad om recyclebare materialen te verzamelen en maken hierbij gebruik van verschillende vervoersmiddelen. Zo reizen ze per trein, truck, paard of te voet door de stad, zie afbeeldingen 1 en 5 (Cosacov & Perelman 2015: 522). *Cartoneros* verzamelen met name huishoudelijk afvalmateriaal (Whitson 2011: 1404), ofwel *mass waste*, zoals plastic, tin, metaal, glas, hout en karton (Cosacov & Perelman 2015: 536).

Afb. 5 *Cartoneros* en paard en wagen, Bron: Cusack 2014

Ze selecteren en sorteren de juiste materialen uit het afval, waarna ze dit verkopen aan private recycling centra of zelf omzetten in objecten voor eigen gebruik, zoals bij Bald (2016) naar voren komt in het geval van gevonden computeronderdelen. Het proces waarbij afvalmateriaal omgezet wordt kan worden gezien als afvalrecycling, waarbij de afvalverwerkers een alternatieve, nieuwe waardering van het oorspronkelijke, afgedankte materiaal realiseren

(Faulk 2012: 144).

Informele recycling is daarbij volgens Parizeau (2015: 164) geen consistente activiteit, omdat het onzeker is of *cartoneros* de gewenste hoeveelheid recyclebare materialen op een bepaalde dag kunnen vinden. Ook zijn de prijzen die betaald worden voor het verzamelde afvalmateriaal afhankelijk van internationale marktprijzen die betaald worden voor industriële materialen en afhankelijk van de materiaalbeoordeling door individuele afnemers en private recycling centra aan wie ze het verkopen (Parizeau 2015: 164).

3.2 Huishoudelijke recycling in Zweden

Huishoudelijke recycling door consumenten staat bij de casus over de organisatie van afvalwerk in Zweden centraal als activiteit van afvalwerk. Volgens Avfall Sverige (2011: 3, 4), de publieke expertorganisatie op het gebied van afvalmanagement in Zweden (Avfall Sverige 2011: 32), wordt algemene afvalrecycling gezien als de meest belangrijke behandeling van afval, omdat de schadelijke impact van afval op het milieu volgens de organisatie het geringst is door de toepassing van recycling. Daarnaast levert afvalrecycling in Zweden ook de besparing van energie en hulpbronnen op. In tegenstelling tot informele recycling in Buenos Aires wordt huishoudelijke recycling in Zweden wel gereguleerd en aangemoedigd door de staat en bijbehorende, publieke afvalorganisaties en bedrijven, zoals Avfall Sverige (Wheeler en Glucksmann 2015: 557). De Zweedse overheid, gemeenten en publieke afvalproducenten zijn de hoofdverantwoordelijke actoren bij afvalmanagement, maar zij werken nauw samen met consumenten. Een deel van de Zweedse consumenten doet aan huishoudelijke recycling en deze groep wordt hierdoor onderdeel van het formele recyclingsysteem (Avfall Sverige 2011: 5, 26, Skill 2008: 164). Om deze reden kan huishoudelijke recycling dus gezien worden als onderdeel van formeel afvalwerk. Het werk is op vrijwillige basis, maar is tegelijkertijd gelinkt aan betaald werk binnen de publieke en private afvalsector (Wheeler & Glucksmann 2015: 566).

3.2.1 Duurzame ontwikkeling

De interesse in (huishoudelijke) afvalrecycling is een relatief recent fenomeen in Zweden en kwam gedurende de jaren '70 op (Wheeler 2014: 707). In die periode werd 'duurzame ontwikkeling' een internationaal doel, met name in Westerse landen, en vond er een herinterpretatie plaats van de relatie met natuur. Zo kwam vanaf toen het idee naar voren dat milieuproblemen gecreëerd worden door mensen, terwijl het belangrijkste idee voorheen was dat de natuur en de mensheid twee gescheiden werelden waren (Skill 2008: 17-18). De zorg voor onze planeet, zodat deze met al zijn grondstoffen beschikbaar blijft voor latere generaties, is een belangrijk aspect van het principe van duurzame ontwikkeling. De burger wordt hierbij gezien als een actief en ontwikkeld individu, die zijn of haar schadelijke activiteiten ten opzichte

van het milieu kan reflecteren en op een positieve manier kan veranderen (Skill 2008: 14, 15). Burgers zelf krijgen dus de verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor het milieu en door bijvoorbeeld aan huishoudelijke recycling mee te doen brengen zij dit in praktijk. De link met natuur is een belangrijk aspect van de Zweedse cultuur (Wheeler 2014: 710).

3.2.2 Handelingen huishoudelijke recycling

Huishoudelijke recycling bestaat net als informele recycling uit een aantal handelingen die consumenten stapsgewijs moeten doorlopen. De algemene recyclingprocedure in Zweden bestaat uit één standaard proces (Wheeler 2014: 707). Belangrijk hierbij is dat de overheid en lokale gemeenten de recyclingprocedure bepalen en deels ook de richtlijnen voor huishoudelijke recycling (Wheeler 2014). Huishoudelijke recycling vindt, in tegenstelling tot informele recycling in Buenos Aires, thuis, ofwel in de privésfeer, plaats (Skill 2008: 15) en moet geïntegreerd worden met andere activiteiten in het dagelijkse leven van consumenten, zoals het zorgen voor de kinderen of een baan (Wheeler & Glucksmann 2015: 560). De eerste handeling die consumenten bij huishoudelijke recycling uitvoeren is de transformatie van huishoudelijk afval in recyclebare materialen. Bij de transformatie van afval in recyclebaar materiaal wordt afval eerst gescheiden. Vervolgens wordt afval gewassen, verkleind en/of uit elkaar gehaald zodat kleinere en losse bestanddelen overblijven. De wil om deze stap uit voeren verschilt binnen de groep consumenten (Wheeler & Glucksmann 2015: 559). Het wel of niet schoonmaken van afval door consumenten heeft wel degelijk gevolgen voor de personen die in de latere stadia van het algemene recyclingproces met het behandelde afvalmateriaal van consumenten in aanraking komen, bijvoorbeeld voor de werkcondities van afvalsorteerders bij een afvalverwerkingsbedrijf (Wheeler & Glucksmann 2015: 565). Volgens Wheeler & Glucksmann (2015: 560) gaan consumenten sneller over tot het behandelen van afval als er een mogelijkheid is om het materiaal in huis op te bergen. Recyclebaar materiaal neemt veel ruimte in en voldoende ruimte in huis is om deze reden een voorwaarde om aan huishoudelijke recycling mee te kunnen doen. Wheeler en Glucksmann (2015: 560) stellen dat huishoudens waar huishoudelijke recycling plaatsvindt ook wel als 'warenhuizen' gezien kunnen worden, omdat afval hier opgeslagen wordt. Opgeslagen (en behandeld) afval wordt vervolgens door

Afb. 6 Gescheiden bakken recyclingstations, Bron: Tulloch 2009

consumenten naar de algemene recyclingstations in Zweden gebracht, zie afbeelding 2 op de voorzijde. Dit is de laatste handeling van huishoudelijke recycling in Zweden (Avfall Sverige 2011: 4, Wheeler 2014: 709).

De recyclingstations of recyclingcentra bevatten gescheiden bakken voor verschillend afvalmateriaal,

zoals papier en plastic (zie afbeelding 6), en er is ongeveer één recyclingcentrum per duizend inwoners beschikbaar (Skill 2008: 94). Jaarlijks worden deze recycling centra zo'n twintig miljoen keer bezocht door consumenten, waaruit blijkt dat huishoudelijke recycling frequent voorkomt in Zweden (Avfall Sverige 2011: 7).

Volgens Skill (2008: 153) wordt afgedankt afval in Zweden (mede) door huishoudelijke recycling door consumenten omgezet in nieuwe producten. Deze omzetting kan plaatsvinden doordat consumenten het afval afleveren bij de daarvoor aangewezen recyclingstations, in plaats van dat zij afval "in de natuur" te dumpen. Zulk materiaal krijgt een nieuwe waarde, doordat het door publieke en private afvalbedrijven wordt omgezet in nieuwe producten, waaronder ook warmte en energie (Wheeler 2014: 709). Daarnaast verandert afval dat vanuit huis naar een recyclingstation wordt gebracht van een individueel en persoonlijk goed in een publiek goed, met potentiële waarde voor de partijen naar wiens wensen het is getransformeerd, bijvoorbeeld een publiek afvalbedrijf (Wheeler & Glucksmann 2015: 567).

4. Afvalverwerkers in Argentinië en Zweden: kenmerken & motivaties

4.0 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de volgende deelvraag beantwoord: *Wat zijn algemene kenmerken van de groepen afvalverwerkers in Argentinië en Zweden en welke motivaties hebben zij om het afvalwerk te doen?* Informele afvalverwerkers, of specifiek de *cartoneros* in Buenos Aires, vormen de groep afvalverwerkers binnen de Argentijnse casus en bij de Zweedse casus vormen consumenten die doen aan huishoudelijke recycling de groep afvalverwerkers. Van beide groepen zal eerst besproken worden welke specifieke kenmerken over hen, naast het afvalwerk dat zij doen, naar voren komen in de literatuur. Een voorbeeld van zo'n kenmerk is dat zowel de informele recyclers als de huishoudelijke recyclers bepaalde skills moeten bezitten om het afvalwerk te kunnen uitvoeren. Daarna komen de verschillende motivaties aan bod op basis waarvan deze groepen afvalverwerkers hun werk doen.

4.1. Kenmerken afvalverwerkers

4.1.1 Argentijnse *cartoneros* als informele recyclers

De *cartonera* beweging in Buenos Aires is de groep afvalverwerkers die binnen de casus over afvalverwerkers in Argentinië centraal staat en bestaat uit een samenwerkingsverband tussen informele, straatrecyclers (Faulk 2012: 144). Naar schatting van de lokale overheid waren er in de periode van 2007-2009 zo'n vijfduizend *cartoneros* actief in Buenos Aires (Parizeau 2015: 161). Ze wonen er doorgaans in de sloppenwijken van de stad, of ook wel *villas* genoemd (Cosacov & Perelman 2015: 522). In het algemeen stelt Parizeau (2014: 164) dat *cartoneros* een laag inkomen hebben in vergelijking met andere Argentijnse stedelingen en dat zij ook vaak te maken met (werk gerelateerde) gezondheidsproblemen. Daarbij komt dat ze regelmatig het slachtoffer worden van verschillende vormen van misbruik en lastiggevallen worden door de politie (Whitson 2011: 1405).

In Cosacov en Perelman (2015: 522) komt naar voren dat de groep *cartoneros* in Buenos Aires gescheiden is van de groep *vecinos*. *Vecinos* betekent letterlijk 'buren' en met deze term worden de groepen middenklassers en welgestelden bedoeld, die in de betere wijken van Buenos Aires wonen. De *cartoneros* beweging zelf kan daarnaast ingedeeld worden in twee specifieke groepen op basis van de mate van samenwerking die door hen wordt aangegaan. De eerste groep *cartoneros* bestaat uit traditionele straatrecyclers. Van jongs af aan zijn zij betrokken bij het afvalwerk. De benodigde *skills* om het afvalwerk goed te kunnen uitvoeren hebben ze overgenomen van hun (groot)ouders (Faulk 2012: 155). De andere groep bestaat uit

cartoneros zijn sinds de economische crisis gaan werken in de informele afvalsector, omdat zij door de crisis werkloos werden. Deze groep had voorheen nog geen ervaring met afvalwerk en bezat daarom nog geen skills om het werk goed te kunnen uitvoeren. Om deze reden was het voor deze *cartoneros* extra van belang om onderlinge samenwerkingsverbanden aan te gaan (Faulk 2012: 155).

4.1.2 Zweedse consumenten als huishoudelijke recyclers

De Zweedse consumenten die doen aan huishoudelijke recycling vormen de andere groep afvalverwerkers in de scriptie. Deze groep is veel groter dan de groep *cartoneros* in Buenos Aires, omdat het een groot deel van de Zweedse bevolking betreft. Waar de *cartoneros* samen een beweging vormen van informele recyclers, komt er in Wheeler (2014: 709) naar voren dat de Zweedse samenleving in het algemeen een (milieu) beweging is geworden, onder andere doordat een groot deel van de consumenten er doet aan huishoudelijke recycling. Door de grootte van de groep Zweedse consumenten is het moeilijker om specifieke kenmerken aan hen toe te dichten. Toch komen er een aantal algemene kenmerken over hen naar voren binnen de literatuur.

Zo kunnen consumenten onderverdeeld worden in verschillende huishoudens. Skill (2008: 66) definieert een huishouden als de mensen die wonen in een bepaalde woning, waar zij organiseren, (re)produceren, consumeren en interacteren met de omgeving, waarbij ze gebruik maken van verschillende hulpbronnen. Een woning is hierbij de plaats waar consumenten, afhankelijk van het type woning, invloed kunnen uitoefenen op en condities creëren voor de manier waarop huishoudelijke recycling plaatsvindt (Skill 2008: 64).

In de literatuur komt niet specifiek naar voren of Zweedse consumenten die doen aan huishoudelijke recycling een opleiding hebben gevolgd of niet. Wel blijkt bij Wheeler en Glucksmann (2015: 558-559) dat er, net als bij informele recycling in Buenos Aires, bepaalde skills vereist zijn om huishoudelijke recycling goed uit te kunnen voeren. Deze specifieke kennis wordt in Wheeler en Glucksmann (2015: 558) ook wel figuurlijk een '*PHD in material science*' genoemd die consumenten zouden moeten bezitten. Zo is kennis over verschillend afvalmateriaal met name van belang voor consumenten wanneer zij afval sorteren, om het vervolgens op de juiste manier te kunnen aanleveren bij de recyclingstations. Hierbij moet de consument bijvoorbeeld bepalen of 'tetrapak' (zie afbeelding 7) onder de categorie kartonafval of plasticafval valt (Wheeler & Glucksmann 2015: 558-599). Henriksson et al. (2010) stellen dat consumenten in Zweden hierbij met een bepaalde mate van onzekerheid worden geconfronteerd,

Afb. 7 Tetrapak, Bron: esmmagazine.com 2015

omdat zij afval op basis van eigen, culturele kennis indelen in plaats van op professionele kennis (Wheeler & Glucksmann 2015: 559).

Zweedse consumenten leven bovendien in een welvaartsstaat, waar een hoge mate van sociaal-economische gelijkheid heerst, in tegenstelling tot Latijns-Amerikaanse landen zoals Argentinië (Gärtner & Prado 2016: 34-35). Hieruit kan afgeleid worden dat Zweedse consumenten die aan huishoudelijke recycling doen relatief welvarend zijn. Volgens Esping-Anderson (1990: 169) kan het regime in Zweden worden omschreven als sociaal-democratisch en gebaseerd op universalisme en solidariteit, waarbij centraal staat dat iedereen profiteert, afhankelijk is en zich om deze reden verplicht voelt om belasting te betalen bijvoorbeeld. Een belangrijk aspect van de Zweedse samenleving is dat de burgers in het algemeen veel vertrouwen hebben in het beleid van de overheid (Gärtner en Prado 2012).

Ondanks dat er in Zweden in het algemeen een hoge mate van sociale gelijkheid heerst, komt in Wheeler (2014: 712) naar voren dat een deel van de Zweedse consumenten niet aan huishoudelijke recycling doet. Inwoners die niet in Zweden zijn opgegroeid, zoals immigranten, doen volgens de studie van Sayer (2005) het minst vaak mee aan huishoudelijke recycling (Wheeler 2014: 712). Hieruit blijkt dat het opgroeien in Zweden een voorwaarde kan zijn om als inwoner van dat land aan huishoudelijke recycling mee te doen.

4.2. Motivaties

4.2.1 Economische motivatie

Zowel de Argentijnse *cartoneros* als de Zweedse consumenten hebben bepaalde motivaties om het afvalwerk te doen.

Voor de *cartoneros* in Buenos Aires is het economisch aspect, ofwel het genereren van inkomsten, de belangrijkste motivatie om afvalwerk te doen (Cosacov & Perelman 2015: 535). De invoering van het neoliberalisme betekende naast een vermindering van overheidsbemoeienis op het gebied van politiek en economie, ook minder sociale overheidssteun voor meer kwetsbare burgers, waaronder de *cartoneros* (Faulk 2008: 587). Het recht op formeel werk voor alle groepen burgers stond voorheen hoog op de agenda van de Argentijnse overheid en het hoge percentage Argentijnen dat toen in de formele sector werkzaam was, vormde de trots en identiteit van Argentinië (Faulk 2012: 145). De rol van de staat als 'beschermer' van het recht op formeel werk voor alle Argentijnen nam af vanaf de tweede helft van de 20e eeuw onder het bewind van verschillende dictators, zoals Péron, maar verdween met name door de invoering van het neoliberalisme in Argentinië (Faulk 2012: 146-147). Sutton (2010: 29) stelt dat door het neoliberalisme werkers individuen worden die hun arbeid verkopen op de economische markt, in plaats van dat hun arbeid betaald wordt door

staat en maatschappij (Faulk 2012: 148). Waar Argentinië eerst meer een eenheid was, was er na de invoering van het neoliberalisme sprake van de fragmentatie van de markt en de samenleving. (Faulk 2012: 149). Het werken binnen de informele afvalsector op basis van samenwerkingsverbanden werd hierdoor voor meer en meer burgers een middel om toch een inkomen te kunnen genereren. Svampa (2005: 280-285) ziet dit ook wel als een specifiek model van burgerschap in Argentinië op basis van groepsbijstand en participatie, waarbij de term 'burgerschap' de legale status, rechten, participatie en gevoelens van *belonging* van burgers omvat (Bloemraad et. al 2008: 153). Bij dit model van burgerschap wordt van Argentijnse burgers, wie buiten het formele systeem vallen, verwacht dat zij zelf verantwoordelijkheid nemen voor hun sociale plichten, zoals de zorg voor zieken (Faulk 2008: 588-589).

4.2.2 Morele motivatie

Een van de belangrijkste motivaties onder Zweedse consumenten om op vrijwillige basis mee te doen aan huishoudelijke recycling is de bescherming van het milieu, wat gezien kan worden als een morele motivatie. De overheid en publieke organisaties in Zweden stimuleren bovendien het gevoel van verantwoordelijkheid voor de natuur onder Zweedse consumenten. Dit doen zij bijvoorbeeld door middel van campagnes en educatieprogramma's, waarbij consumenten worden aangespoord om aan huishoudelijke recycling te doen in het belang van het milieu (Wheeler 2014: 704). Een voorbeeld van zo'n educatieprogramma is het zogenaamde 'Duurzame families project' in de plaats Gävle, waarbij een aantal Zweedse huishoudens wordt uitgedaagd om een meer milieuvriendelijke levensstijl aan te nemen, waarbij de focus onder andere ligt op de huishoudelijke recycling van afval (Avfall Sverige 2011: 5). Hierdoor wordt huishoudelijke recycling tegelijkertijd een maatschappelijke plicht, als onderdeel van het 'ecologische burgerschap' in Zweden (Wheeler & Glucksmann 2015: 557).

Daarnaast is de leefbaarheid van onze planeet voor volgende generaties een andere belangrijke en persoonlijke motivatie voor consumenten om afvalwerk te doen (Wheeler 2014: 711, Skill 2008: 168). Zoals eerder genoemd kan huishoudelijke recycling als initiatief gelinkt worden aan het concept duurzame ontwikkeling. Met de introductie van duurzame ontwikkeling in de jaren '70 zijn de gevolgen voor het milieu van de dagelijkse activiteiten van mensen centraal komen te staan, net als de manieren waarop mensen hun schadelijke activiteiten kunnen aanpassen, om de nadelige impact ervan op het milieu te verkleinen. Op deze manier wordt de kans groter dat de aarde met al haar grondstoffen leefbaar blijft voor volgende generaties (Skill 2008: 17).

4.2.3 Extra voordelen

Naast deze motivaties zijn er voor beide groepen afvalverwerkers ook nog extra voordelen om afvalwerk te doen. Zo levert huishoudelijke recycling voor Zweedse consumenten ook warmte en elektriciteit op. De verbranding van huishoudelijk afval (zie afbeelding 8) is in Zweden een specifieke vorm van recycling, waar consumenten op hun beurt weer van profiteren (Wheeler 2014: 710, Avfall Sverige 2011: 21).

Afb. 8 Afvalverbrandingsbedrijf, Bron: Cliff Olguin 2013

In het geval van de *cartoneros* in Argentinië levert informele recycling een belangrijk extra voordeel voor hen als groep op. Faulk (2012: 144) stelt dat door de recycling van afval niet alleen het oorspronkelijke, afgedankte afval in waarde toeneemt maar ook zichzelf, doordat zij van 'illegale werkers' 'legale werkers' worden. Dit zal nader verklaard worden in het volgende hoofdstuk over de status van de groepen afvalverwerkers en de invloed van de kijk op afval hierop.

5. Afvalverwerkers in Argentinië en Zweden: status en kijk op afval

5.0 Inleiding

In dit hoofdstuk gaat het over de laatste deelvraag in de scriptie: *Wat is de status van de groep afvalverwerkers in Argentinië en Zweden, hoe krijgt deze vorm en (hoe) is de kijk op afval, als symbool of als materiaal, hierop van invloed in de samenleving?* Deze deelvraag bestaat dus uit drie sub-vragen. Allereerst wordt besproken welke status de groep afvalverwerkers heeft in de samenleving. Daarna komt aan de orde hoe deze status vorm krijgt, aan de hand van de termen identiteit en representatie en de bijkomende processen. Tot slot wordt binnen dit hoofdstuk de kijk op afval binnen de Argentijnse en Zweedse samenleving geanalyseerd en wordt gekeken of deze kijk op afval ook van invloed is op de status van de afvalverwerkers.

5.1 Status

5.1.1 Argentijnse afvalverwerkers: lage status?

Houding van de Argentijnse middenklassers en overheid

Zoals in paragraaf 4.2.1 aangegeven heersten er in Argentinië gevoelens van trots over het hoge percentage burgers dat werkzaam was binnen de Argentijnse formele sector, omdat dit symbool stond voor Westerse moderniteit (Faulk 2012: 146). De grote opkomst van informele afvalverwerkers in het straatbeeld van Buenos Aires aan het einde van de jaren '90 zorgde er echter voor dat deze gevoelens van trots afnamen, omdat *cartoneros* gezien werden als 'tekenen van nationale, economische achteruitgang', mede doordat dit beeld in de media werd uitvergroot (Faulk 2012: 154). Volgens Perelman (2010) is het doen van formeel werk een manier om te kunnen integreren in de Argentijnse samenleving. Ook voor Argentijnse burgers die buiten het circuit van formeel werk vallen heeft dit idee over werk gevolgen (Faulk 2012: 145-146). Bij Faulk (2012: 144, 157) komt naar voren dat de *cartoneros* op basis van het heersende idee over wat erkend, legaal werk is in Argentinië de representaties opgelegd krijgen van 'illegale werkers', 'dieven' en 'profiteurs', waarbij formeel werk wordt gezien als legaal werk en informeel werk als illegaal werk.

Zo stellen Cosacov en Perelman (2015: 538) dat *cartoneros* volgens het discours van de Argentijnse middenklasse nog steeds niet zijn toegetreden tot de 'cultuur van werk en inspanning'. Werk is een belangrijk onderdeel van de Argentijnse cultuur, op basis waarvan *exclusion* van de *cartonera* beweging plaatsvindt door de Argentijnse middenklassers. Aan deze houding van de Argentijnse middenklasse ten opzichte van werk en inspanning ligt het verhaal

ten grondslag dat gaat over de arme, Europese voorouders van deze groep. Zij kwamen met lege handen aan in Argentinië en bleken in staat om zichzelf op te werken. Bij dit verhaal wordt benadrukt dat de voorouders van deze middenklassers harde werkers waren in tegenstelling tot de *cartoneros* en daarom bestempelen zij laatstgenoemden als 'luie profiteurs' en 'dieven' van het formele, economische systeem. Door deze dominante cultuur verharden de sociale *boundaries* van de groep middenklassers ten opzichte van de groep *cartoneros*. Private afvalproducenten benadrukken de representatie van de informele afvalverwerkers als 'dieven', in dit geval van afval, om zo het alleenrecht te kunnen behouden op afval als grondstof voor hun eigen business (Faulk 2012: 157).

Doordat de *cartoneros* veel doen aan informele recycling worden ze zich steeds meer bewust van het feit dat zij een belangrijke bijdrage leveren aan de heropbouw van Argentinië en de heroprichting van de nationale economie. Doordat ze afval managen in Buenos Aires nemen de milieuproblemen door afval deels af. Hierdoor dragen zij bij aan de duurzaamheid van het milieu, waardoor Argentinië zich ook weer op de internationale kaart kan zetten als Westers, 'modern' land, aangezien het begrip duurzame ontwikkeling in de jaren '70 in Westerse landen zijn intrede deed (Faulk 2012: 156, Skill 2008: 17). Bovendien creëren de *cartoneros* zoals in paragraaf 3.1.2 beschreven, *on the ground* een eigen lokale afvalindustrie, waarbij informele recycling centraal staat, en dit komt de nationale economie ten goede. Faulk stelt (2012: 144) dat waar *cartoneros* afgedankt afval door middel van recycling veranderen in nieuwe, waardevolle materialen, zij tegelijkertijd hun identiteit als illegale werkers veranderen in die van legale werkers. Niet alleen het afval stijgt zo in waarde, maar ook zichzelf. Door dit proces worden *cartoneros* meer en meer erkend als legale werkers, onder andere door de Argentijnse overheid, en krijgen ze op basis van het werk dat ze doen langzaam maar zeker een hogere status in de Argentijnse samenleving.

Relatie met vecinos

Cosacov en Perelman (2015: 523) merken deze ontwikkeling in de status van *cartoneros* ook op, maar stellen daarbij dat deze groep op basis van hun feitelijke plaats in de samenleving nog altijd een lage status heeft in Argentinië. Zo worden *cartoneros* in Buenos Aires door de overheid wel erkend als stedelijke recyclers, maar niet als legale inwoners, waardoor de overheid de sociale ongelijkheid in stand houdt (Cosacov & Perelman 2015: 522). De groep *vecinos* (zie paragraaf 4.1.1) identificeren zichzelf bovendien als 'legale bewoners, en bestempelen *cartoneros* als 'indringers' (Cosacov & Perelman 2015: 537, 541).

Hierdoor proberen veel *cartoneros* het afvalwerk onopgemerkt uit te voeren, maar gezien het feit dat ze grote karren vol afval vervoeren vallen ze op, en moeten ze een *performance* 'opvoeren' om toch hun werk te kunnen doen (Cosacov & Perelman 2015: 530).

Deze *performance* bestaat uit een bepaald gedrag dat *cartoneros* in de rijkere buurten van Buenos Aires vertonen. Voorbeelden hiervan zijn dat *cartoneros* vastgestelde routes voor afvalverzameling afleggen door de stad en dat zij de openbare ruimtes schoon achter laten. Hierdoor veranderen ze de vooroordelen die *vecinos* over hen hebben, juist door zichzelf op een gepaste manier te gedragen in de openbare ruimte. Voor *cartoneros* is de publieke ruimte, ofwel de straat, een plaats van contact en erkenning en zijn ze zich bewust van het bestaan van sociale *boundaries* (Cosacov & Perelman 2015: 530-533). Door het opbouwen van relaties met *vecinos* verschuiven en verzachten de sociale *boundaries* van deze laatste groep ten opzichte van de *cartoneros*.

5.1.2 Zweedse afvalverwerkers: hoge status

In Zweden krijgen consumenten die doen aan huishoudelijke recycling juist een hoge status op basis van het werk dat ze doen.

Zweden heeft de status van 'world environmental leader' en de Zweden zijn hier dan ook trots op (Wheeler 2014: 708). Het principe om zorg te dragen voor het milieu is ingebed in de samenleving. De staat stimuleert consumenten om te recyclen, zie ook paragraaf 2.2.3, en publieke organisaties doen dit door middel van campagnes. Hierdoor wordt 'de verantwoordelijke consument' als het ware gecreëerd door de overheid (Wheeler 2014: 704). Een campagneslogan van de publieke expertorganisatie op gebied van afval, Avfall Sverige, luidt dat huishoudelijke recycling 'één van de belangrijke banen in Zweden' is, wat de hoge status van het afvalwerk zelf onderstreept (Jönsson 2008 in Wheeler 2014: 709).

Behalve dat ze deze status hebben in de Zweedse samenleving, benadrukken de huishoudelijke recyclers deze zelf ook. Zo versterken ze het onderlinge 'wij-gevoel' door huishoudelijke recycling te zien als collectieve plicht (Wheeler 2014: 711). Jamison et al. (1990: 60) stellen dat de Zweedse samenleving in het algemeen, inclusief de overheid, een milieubeweging is geworden. Dit in tegenstelling tot de *cartoneros* die een aparte beweging vormen in de Argentijnse samenleving en er bij hen geen sprake is van samenwerking met de staat. Zweedse consumenten hebben over het algemeen vertrouwen in het overkoepelende recyclingsysteem en gaan er vanuit dat de overheid opereert in het belang van de burgers. Een voorbeeld hiervan is dat het verbranden van afval in Zweden wordt gezien als een vorm van recycling, waar dit in andere landen juist gezien wordt als een bedreiging voor het milieu. De Zweedse consument heeft hierbij het vertrouwen dat de overheid verantwoordelijk opereert en dat afvalverbranding daarom niet zal leiden tot milieuproblemen (Wheeler 2014: 710).

Zoals eerder naar voren kwam doen niet alle Zweedse consumenten mee aan huishoudelijke recycling. In Skill en Gyberg (2010: 1874-1875) komt naar voren dat deze groep consumenten door de huishoudelijke recyclers bestempeld wordt als 'onverantwoordelijke

anderen'. Mensen die niet betalen voor het Zweedse afvalmanagement systeem en er toch van profiteren door hun afval te brengen bij de recyclingstations en/of -nog erger- degenen die de natuur vervuilen door er afval te dumpen (zie afbeelding 9), worden zo gezien omdat anderen door dit gedrag sneller

ontmoedigd zouden worden om ook aan huishoudelijke recycling te doen. Door het

Afb. 9 Gedumpt afval in de natuur,
Bron: Pippel

bestempelen van andere consumenten als 'onverantwoordelijk' benadrukt de groep huishoudelijke recyclers hun hoge status en identificeren zij zichzelf hiermee impliciet als 'verantwoordelijk' (Skill & Gyberg 2010: 1875).

5.2 Kijk op afval

5.2.1 Argentinië: afval als symbool

De specifieke kijk op afval is bij beide casussen ook van invloed op de status van de afvalverwerkers.

Zo wordt afval in Argentinië over het algemeen nog als een symbolisch fenomeen beschouwd, wat de orde van de samenleving verstoort. Whitson (2011: 1406, 1423) stelt dat afval in Buenos Aires wordt gezien als iets dat geen waarde heeft. Daarnaast schamen veel Argentijnse burgers, zich voor de aanwezigheid van afval in het straatbeeld van Buenos Aires, omdat zij dit vergelijken met de situatie in ontwikkelingslanden, waar de straten volgens hen ook 'bezaaid' zijn met afval. De aanwezigheid van afval an sich in de openbare ruimtes van de stad wordt om deze redenen gezien als iets dat de orde en moderniteit van Buenos Aires en Argentinië aantast (Whitson 2011: 1416-1417). Afval hoort niet thuis in het straatbeeld en wordt het dus in het algemeen nog beschouwd als iets dat *'out of place'* is (Cosacov & Perelman 2015: 539).

Deze kijk op afval is ook van invloed op de status van de cartoneros in Buenos Aires (Whitson 2011: 1406). Voor *vecinos* betekent de verstoring van de openbare ruimte door afval namelijk ook de verstoring van de sociale orde. Zo komt bij Cosacov en Perelman (2015: 538-539) naar voren dat afvalverwerkers ook als *'out of place'* beschouwd worden in de Argentijnse samenleving, omdat afval een belangrijk onderdeel van hun identiteit wordt (zie ook Reno 2015: 562).

Zoals in paragraaf 5.1.1 genoemd komt bij Faulk (2012) naar voren dat zich echter een positieve ontwikkeling heeft voorgedaan in de status van de cartoneros op basis van het

afvalwerk dat ze doen, waardoor ze steeds meer als *'in place'* worden beschouwd in Buenos Aires.

5.2.2 Zweden: afval als materiaal

In Zweden wordt afval als concreet materiaal beschouwd. Ook deze specifieke kijk op afval is van invloed op de status van Zweedse huishoudens die doen aan huishoudelijke recycling. Zweedse burgers worden door de overheid en publieke organisaties aangespoord om mee te doen met huishoudelijke recycling. Degenen die meedoen hebben een hoge status in de Zweedse samenleving, omdat zij de negatieve impact van afval voor het milieu en de aarde verminderen. Bovendien worden nieuwe producten uit het afval verkregen, zoals energie en warmte. Daarbij voorkomt afvalrecycling, wat wordt gezien als meest gewenste behandeling van afval, de minst gewenste behandeling van afval in Zweden te weten afvaldump of *landfill* (Avfall Sverige 2011: 4).

Daarnaast komt bij Wheeler (2014: 704) naar voren dat Zweedse consumenten die doen aan huishoudelijke recycling zichzelf de sociale rol van 'rentmeester over aardse grondstoffen' toe-eigenen, waarbij afval ook wordt beschouwd als zo'n grondstof. Uit deze rol van rentmeester, blijkt de antropocentrische benadering van afval als materiaal (zie paragraaf 2.1.3), waarbij de mens centraal staat.

6. Conclusie en discussie

6.1 Conclusie

In deze scriptie is literatuuronderzoek gedaan om tot een antwoord te komen op de volgende hoofdvraag: *Waarom is de status van afvalverwerkers in de ene samenleving anders dan in de andere samenleving?*

Organisatie, kenmerken en motivaties

In de hoofdstukken 3 en 4 zijn, op basis van het theoretisch kader uit hoofdstuk 2, de volgende aspecten geanalyseerd die mogelijk van invloed zijn op het verschil in status van groepen afvalverwerkers, aan de hand van de casussen in Argentinië en Zweden: de organisatie van het afvalwerk (hoofdstuk 3) en de kenmerken van de groep afvalverwerkers en hun motivaties om dit werk te doen (hoofdstuk 4).

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat zowel de Argentijnse *cartoneros* als Zweedse consumenten doen aan afvalwerk, in de vorm van informele recycling en huishoudelijke recycling, maar dat de organisatie ervan verschilt. Het verschil in status van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen kan in de eerste plaats verklaart worden aan de hand van hoe het specifieke afvalwerk dat ze doen georganiseerd is. Een belangrijk verschil is dat de consumenten in Zweden samenwerken met de overheid, in tegenstelling tot de *cartoneros* in Argentinië die dat niet doen. Bij deze laatste groep is onderlinge samenwerking daarom een belangrijk aspect bij de organisatie van hun afvalwerk.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de specifieke kenmerken en motivaties van de groepen afvalverwerkers in Argentinië en Zweden. De Argentijnse *cartoneros* en de Zweedse consumenten hebben verschillende kenmerken en ook hebben beide groepen andere motivaties om het afvalwerk te doen. Zo is de groep *cartoneros* veel kleiner in verhouding tot de groep Zweedse consumenten en behoort deze eerste groep bovendien tot de armere stedelijke bevolking van Buenos Aires. Om deze reden hebben zij een 'economische motivatie' om afvalwerk te doen, namelijk om een inkomen te kunnen genereren. Zweedse consumenten zijn daarentegen in het algemeen welvarend; in Zweden heerst weinig sociaal-economische ongelijkheid vergeleken met Argentinië. Zweedse consumenten hebben een 'morele motivatie' om aan huishoudelijke recycling te doen, namelijk de leefbaarheid van de planeet, zodat deze ook beschikbaar blijkt voor de volgende generaties. Echter, een gemeenschappelijk kenmerk van de groepen afvalverwerkers is dat beiden bepaalde skills moeten bezitten om het afvalwerk op de juiste manier uit te kunnen voeren.

Status en specifieke kijk op afval

In hoofdstuk 5 is nagegaan hoe status vorm krijgt en welke rol de specifieke kijk op afval, als symbool of concreet materiaal, daarin speelt. In dit hoofdstuk komt naar voren dat de status van de *cartoneros* in Argentinië (nog) laag is in tegenstelling tot de hoge status van consumenten in Zweden, die doen aan huishoudelijke recycling. Daarbij komt in hoofdstuk 5 naar voren hoe de groepen afvalverwerkers hun status zelf vormgeven en wat de invloed van de kijk op afval in de samenleving, als symbool of als concreet materiaal, op hun status is.

In het geval van de *cartoneros* wordt afval in het algemeen door andere Argentijnse burgers beschouwd als een symbolisch fenomeen, dat de orde van de samenleving verstoort. Dit is ook (nog) van invloed op de status van de mensen die het afval verwerken, ofwel de *cartoneros*. Zij worden net als het afval als ‘*out of place*’ beschouwd. Echter proberen *cartoneros* door het ‘opvoeren’ van een specifieke *performance* hun status als ‘indringers’ op een positieve manier vorm te geven. Daarbij komt naar voren dat de *cartoneros* erin slagen om hun status als ‘illegale werkers’ te ‘veranderen’ in ‘legale werkers’, doordat zij, door het doen van afvalwerk, afval verwerken en bijdragen aan de bevordering van de nationale economie. In Zweden wordt afval als concreet materiaal beschouwd met gevolgen voor de aarde, zoals milieuvervuiling. Deze kijk op afval heeft ook invloed op de status van de Zweedse consumenten die doen aan huishoudelijke recycling; zij worden hierdoor, door onder andere de overheid, beschouwd als ‘verantwoordelijke burgers’. Deze groep consumenten benadrukt hun hoge status door andere Zweedse burgers, die bijvoorbeeld afval in de natuur dumpen, de representatie van ‘onverantwoordelijke anderen’ op te leggen. Hieruit kan worden afgeleid dat ook de manieren waarop afvalverwerkers hun status vormgeven en de specifieke kijk op afval, als symbool of als concreet materiaal, kunnen verklaren waarom de status van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen anders is.

6.2 Discussie en verder onderzoek

Toen ik met mijn literatuuronderzoek begon was er nog weinig onderzoek gedaan naar de verschillen in status van afvalverwerkers in verschillende samenlevingen. Hier liep ik met mijn onderzoeksvraag tegenaan: in de literatuur was veel te vinden over informele afvalverwerkers in ontwikkelingslanden met een over het algemeen lage status, maar over afvalverwerkers met een relatief hoge status daarentegen niet. Maar dankzij de recente theorieën van Wheeler en Glucksmann (2015) over huishoudelijke recycling door consumenten in West-Europese landen, kon ik toch twee groepen afvalverwerkers met een verschillende status met elkaar vergelijken en dit verschil in status tussen beiden verklaren, op basis van bijvoorbeeld de verschillen in de organisatie van het afvalwerk dat ze doen.

Verder onderzoek zou gedaan kunnen worden naar de positieve ontwikkeling bij de status van de *cartoneros* in Argentinië. Zo heeft Paus Franciscus, zelf ook afkomstig uit Buenos Aires, tijdens zijn eerste Kersttoespraak in 2013 een ode gebracht aan de *cartoneros* en het werk dat ze doen: 'Door middel van recycling realiseren jullie (*cartoneros*) twee dingen: een belangrijke en noodzakelijke activiteit in het belang van het milieu en de waardigheid voor het werk op basis van een verbroedering'¹.

¹ Zie: <http://www.cartoneros.org/the-cartoneros/>.

7. Literatuurlijst

- Abad, R. G. (1991) 'Squatting and Scavenging in Smokey Mountain' *Philippine Studies* 39-3: 263-286.
- Allen, B. (2007) 'The Ethical Artifact: on Trash', in Knechtel, J. (2007) 197-213.
- Appelrouth, S. & L. Desfor Edles (2008) *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings* California, Pine Forge Press.
- Alexander, C. & J. Reno (2012) *Economies of Recycling: The Global Transformation of Materials, Values and Social Relations* London, Zed Books.
- Avfall Sverige (2011) 'Swedish Waste Management 2011'
http://www.avfallsverige.se/fileadmin/uploads/Rapporter/Utveckling/Rapporter_2011/SAH_eng111219.pdf, 22 maart 2016.
- Bald, O. (2016) *The New Generation of Buenos Aires Trash Pickers Reenergizing Recycling in the Capital*, <http://www.theguardian.com/environment/2016/jan/20/buenos-aires-litter-pickers-cartoneros-recycling-argentina-environment>, geraadpleegd op: 18 april 2016.
- Barnard, A. & J. Spencer (2002) *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology* New York, Routledge.
- Bloemraad, I., Korteweg, A. & G. Yurdakul (2008) 'Citizenship and Immigration: Multiculturalism, Assimilation, and Challenges to the Nation-State' *Annual Review of Sociology* 34: 153-179.
- Cosacov, N. & M. D. Perelman (2015) 'Struggles over the Use of Public Space: Exploring Moralities and Narratives of Inequality. *Cartoneros and Vecinos in Buenos Aires*' *Journal of Latin American Studies* 47-3: 521-542.
- Doron & Raja (2015) 'The Cultural Politics of Shit: Class, Gender and Public Space in India' *Postcolonial Studies* 18-2: 189-207.
- Douglas, M. (1966) *Purity and Danger* New York, Routledge.
- Drackner, M. (2005) 'What is Waste to Whom? – An Anthropological Perspective on Garbage' *Waste Management & Research* 23: 175-181.
- Dürr, E. (2012) 'Encounters over Garbage: Tourists and Lifestyle Migrants in Mexico' *Tourism Geographies* 14-2: 339-355.
- Faulk, A. (2008) 'If They Touch One of Us, They Touch All of Us: Cooperativism as a Counterlogic to Neoliberal Capitalism' 81-3: 579-614.
- Faulk, K. A. (2012) 'Stitching Curtains, Grinding Plastic: Social and Material Transformation in Buenos Aires' in: Alexander, C. & J. Reno (red.) *Economies of Recycling: The Global Transformation of Materials, Values and Social Relations* London, Zed Books: 143-163.

- Gärtner, S. & S. Prado (2016) 'Unlocking the Social Trap: Inequality, Trust and the Scandinavian Welfare State' *Social Science History* 40-1: 33-62.
- Hartnett, A. & S.L. Dawdy (2013) 'The Archaeology of Illegal and Illicit Economies' *Annual Review of Anthropology* 42: 37-51.
- Hawkins, G. (2001) 'Plastic Bags: Living with Rubbish' *International Journal of Cultural Studies* 4-1: 5-23.
- Larkin, B. (2013) 'The Politics and Poetics of Infrastructure' *Annual Review of Anthropology* 42: 327-343.
- Machado-Borges, T. (2015) 'Have You Ever Seen a Thief Wearing a Uniform?!: Struggling for Dignity in Urban Southeastern Brazil' *Ethnography* 16-2: 207-222.
- McKee, E. (2015) 'Trash Talk: Interpreting Morality and Disorder in Negev/ Naqab Landscapes' *Current Anthropology* 56-5: 733-752.
- Miller, K. M. (2012) 'Trash Ties: Urban Politics, Economic Crisis and Rio de Janeiro's Garbage Dump' in: Alexander, C. & J. Reno (red.) *Economies of Recycling: The Global Transformation of Materials, Values and Social Relations* London, Zed Books: 164-184.
- Nas, P.J.M. & R. Jaffe (2004) 'Informal Waste Management: Shifting the Focus from Problem to Potential' *Environment, Development and Sustainability* 6-3: 337-353.
- Parizeau, K. (2014) 'When Assets are Vulnerabilities: An Assessment of informal Recyclers' Livelihood Strategies in Buenos Aires, Argentina' *World Development* 67: 161-173.
- Reno, J. (2009) 'Your Trash is Someone's Treasure: The Politics of Value at a Michigan Landfill' *Journal of Material Culture* 14-1: 29-46.
- Reno (2014) 'Toward a New Theory of Waste: From 'Matter Out of Place to Signs of Life' *Theory, Culture & Society* 0-0: 1-25.
- Reno, J. (2015) 'Waste and Waste Management' *Annual Review of Anthropology* 44: 557-572.
- Robbins, P., Hintz, J. & S. A. Moore (2014) *Environment and Society: A Critical Introduction* Chichester, Wiley Blackwell.
- Skill, K. (2008) *(Re)creating Ecological Action Space: Householders' Activities for Sustainable Development in Sweden* PhD Thesis, Faculty of Arts and Sciences, Linköping University, Sweden.
- Skill, K. & P. Gyberg (2010) 'Framing Devices in the Creation of Environmental Responsibility: A Qualitative Study from Sweden' *Sustainability* 2: 1869-1886.
- Sutton, B. (2010) *Bodies in Crises: Culture, Violence, and Women's Resistance in Neoliberal Argentina*, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Wheeler, K. (2014) 'Nice Save: The Moral Economies of Recycling in England and Sweden' *Environment and Planning D: Society and Space* 32: 704-720.

- Wheeler, K. & M. Glucksmann (2015) 'It's Kind of Saving Them a Job Isn't It?: The Consumption Work of Household Recycling' *The Sociological Review* 63: 551-569.
- Whitson, R. (2011) 'Negotiating Place and Value: Geographies of Waste and Scavenging in Buenos Aires' *Antipode* 43-4: 1404-1433.
- Yates, M. (2011) 'The Human-as-Waste, the Labor Theory of Value and Disposability in Contemporary Capitalism' *Antipode* 43-5: 1679-1695.